

Skovoroda. (issue. 54, pp. 17-19). [in Ukrainian].
 Marasinova E. N. (1998) *Kultura russkoy usadbyi* [The culture of the Russian estate]. *Ocherki russkoy kulturyi XIX v.* (pp. 265-375). Moscow. [in Russian].
 Tovstoliak N. M. (2008) *Aktualni problemy kraieznav-*

choho doslidzhennia ukrainskykh dvorianskykh sadyb [Actual problems of local lore research of Ukrainian noble estates]. *Zbirnyk naukovykh prats. Serii «Istoriia ta heohrafiia»/ KhNPU them. G.S. Skovoroda.* (issue. 29-30, pp. 194-197). Kharkiv: [in Ukrainian].

УДК 94 (477) : 061.1 «195/196»
 DOI 10.34142/2313-2345.2020.58.19

Мартінова І. С.

*кандидат історичних наук, доцентка кафедри історії України
 Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
 ORCID 0000-0001-7715-9245*

ХАРКІВСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ ТОВАРИСТВА «УКРАЇНА – НІМЕЧЧИНА» В ОРГАНІЗАЦІЇ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ МІСТУ (1990-ті – ПОЧАТОК 2000-х рр.)

На початку 1990-х Україну спіткала глибока економічна криза. У цей момент на допомогу харків'янам прийшли німецькі друзі. Благодійне товариство Arbeiterwohlfahrt (AWO) із міста Берінгенсдорф-Швайг поблизу Нюрнберга ініціювало акцію «Допомога Харкову», яка тривала протягом майже 13 років, упродовж яких до Харкова було спрямовано більше 7 гуманітарних конвоїв. Члени Харківського Товариства «Україна–Німеччина» Л. Маєвська, Л. Крюкова, Г. Селігов, І. Бринзюк та інші брали активну участь в організації цих акцій. Згодом ініціативу на себе перебрало міське керівництво, окремі організації та установи. Товариство на початку 2000-х припинило своє існування.

Ключові слова: Товариство дружби, гуманітарні конвої, гуманітарна допомога, міста-партнери

The Kharkiv German Democratic Republic Friendship Society was established in Kharkiv in 1968. After the collapse of the USSR, the structure of the Society at the union level was destroyed, nevertheless it was decided to reformat it into "The Ukraine-Germany" Society in Kyiv. The Kharkiv branch was named the same.

In the early 1990s, Ukraine experienced a deep economic crisis. The rupture of economic ties between the former Soviet republics hit the big industrial city of Kharkiv hard. At that moment, the German friends came to Kharkiv residents' aid.

In the town of Beringensdorf-Schweig near Nuremberg, which at that time became a partner city of Kharkiv, there was a charity Arbeiterwohlfahrt (AWO). Its chairperson at that time was Friz Körber, who was also vice-president of Bavaria. On AWO chairperson's initiative, the "Help to Kharkiv" campaign began, which lasted for about 13 years, during which more than 7 humanitarian convoys were sent to Kharkiv. F. Körber and his colleagues demanded that the help be targeted - "from hand to hand". The most active members of the Society L. Maevska, L. Kryukova, G. Seligov, I. Brynzyuk and others met the convoys and assisted in distributing the aid, communicating with sponsored families and institutions. They took part in organizing German comrades' meetings with children victims of Chernobyl, orphans of the orphanage "Childhood" in the village of Vysoky. Visits to children's hospitals, the Genetic Centre, the boarding school for visually impaired children, psychiatric hospital and other places were arranged as well.

During this period, the Society meetings were held periodically, personal contacts were maintained. The Society activists participated in meeting humanitarian convoys and identifying those who were in need. However, later on the initiative was taken over by the city administration, some organizations and institutions. The company ceased to exist in the early 2000s.

Keywords: Friendship Society, humanitarian convoys, humanitarian aid, partner cities.

Постановка проблеми. У 1968 році у Харкові було створено Харківське товариство дружби з Німецькою Демократичною Республікою, як одна з первинних організацій Українського товариства дружби і культурних зв'язків із зарубіжними країнами (УТДКЗ). Товариство сприяло встановлен-

ню нормальних і здорових міжособистісних і міжнародних контактів між громадянами, навчальними і виробничими установами і організаціями обох країн. Розпад СРСР і падіння «Берлінської стіни» тільки зміцнили стосунки і вивели їх в нову площину. УТДКЗ перестало існувати, а ХМТД перет-

ворилося в Товариство дружби з Німеччиною і продовжило працювати.

Стан наукової розробки теми. Розглядаючи історіографію проблеми, необхідно відзначити, що вона представлена незначною кількістю наукових досліджень [Дітковська С. 2014, 2015, 2016, 2017; Прокопенко Л. 2008]. Діяльність Харківського міського товариства дружби з НДР в радянські часи вивчалася Мартиною І. [Мартинова І. 2020]

Джерельною базою нашого дослідження є харківська преса, інтерв'ю з відповідальним секретарем правління Харківського товариства дружби з НДР Л.Д. Маєвською, яка була на цій посаді від моменту його створення і до припинення діяльності, стояла у витоків цього Товариства, її щоденник і нарис з історії про гуманітарну допомогу [Majewska L. 2007].

Отже, оцінюючи стан історіографії та джерельної бази досліджуваної проблеми, варто зауважити, що ступінь її документального забезпечення дозволяє досягти поставленої мети.

Мета роботи полягає у вивченні діяльності Харківського Товариства в перші роки формування незалежної Української держави.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр. процес «перебудови» в Радянському Союзі привів до масштабних геополітичних змін на Європейському континенті та в усьому світі. Політика «нового мислення» в міжнародних відносинах мала підняти «залізну завісу». Результати виявилися приголомшливими, відбулося утворення «нових незалежних держав». Упала «Берлінська стіна», розпочалося об'єднання Німеччини і НДР перестала існувати, створилася незалежна Україна. У 1990 році в статті, присвяченій переїзду Товариства до нового приміщення на вулиці Іванова, 35 (тепер вул. Свободи), було зазначено, що члени Товариства стурбовані змінами і працюють над тим, щоб не були втрачені старі зв'язки, продумують можливість співпраці також із західними державами, тим більше, що інтерес з їх боку зростає [Зеленіна В. 1990]. У Товаристві намітили створити нові відділення, що займалися б підтримкою зв'язків з ФРН,

США, скандинавськими країнами. За спогадами Л.Д. Маєвської партнери з ТНРД також були схвилювані процесами, що відбувалися у Німеччині, побоювалися втрати контактів.

Після розпаду СРСР структура Товариства на союзному рівні була зруйнована, але ж у Києві було прийнято рішення про реформатування в Товариство «Україна – Німеччина». Так тепер стало називатися і Харківське відділення. Воно не просто змінило назву, а й згодом втратило переважну більшість колективних членів. Особливо це стосувалося промислового сектору, деякі вищі навчальні заклади продовжували розвивати раніше встановлені контакти без орієнтації на єдиний центр. По суті подальше співробітництво підтримувалося активом Товариства у співпраці з міською владою і на основі напрацьованих раніше контактів. У 1990 – ті – на початку 2000-х Головою правління Товариства продовжував бути ректор Харківського педагогічного інституту Прокопенко І.Ф., відповідальним секретарем – Маєвська Л.Д.

З радянських часів існувало таке явище, як міста-побратими, була створена їх асоціація, що входила (як колективний член) у Союз радянських товариств дружби. Побратимство перетворюється на партнерство. З 1990 року розпочалося партнерство Харків – Нюрнберг, передумови якого були закладені завдяки роботі Товариства. За спогадами Л.Д. Маєвської під керівництвом першого заступника голови міського виконавчого комітету М.С. Тимошина була сформована делегація, в яку входили представники різних верств населення Харкова, творчі колективи, були зібрані зразки, що представляли матеріальну і духовну культуру міста. В Нюрнберзі відбулися зустрічі з керівництвом і громадськістю міста та підписаний договір про партнерство, свідком цьому була Л. Д. Маєвська [Глушко Н. 1990]. У 1990-х роках партнерські відносини мали для харків'ян цілком матеріальне втілення.

Як ми знаємо, на початку 1990-х молоді Українську державу спіткала глибока економічна криза, пік якої припадає на 1994–1996 рр. Розрив економічних зв'язків між колишніми радянськими республіками

болюче вдарив по великому промислового місту – Харкову. В цей момент на допомогу харків'янам прийшли їх німецькі друзі.

У містечку Берінгенсдорф-Швайг поблизу Нюрнберга, який на той час став містом – партнером Харкова, існувало благодійне товариство Arbeiterwohlfahrt (AWO) – Робітниче благодійне товариство, яке налічувало близько ста членів. Воно займалося допомогою дітям, старим та інвалідам, певним соціальним установам. Його головою на той час був Фріц Кьорбер (Fritz Körber), який також був віце-президентом землі Баварія. Батько п. Кьорбера під час Другої світової війни був солдатом, брав участь в боях за Харків, повернувся додому інвалідом. Дитинство Кьорбера, який народився напередодні війни, було страшним і голодним. Це зумовило інтерес п. Кьорбера до міста, соціальне становище якого в 1990-ті рр. він порівнював зі своїм післявоєнним дитинством. Тому він вирішив організувати гуманітарну підтримку харків'ян [Наша допомога... 1995; Majewska L. 2007]. Також одним із провідних мотивів організації гуманітарної допомоги Ф. Кьорбер називав значну соціальну нерівність між європейськими країнами після розпаду так званого «соціалістичного табору», об'єднання Німеччини, розпаду СРСР. На його думку на такій маленькій території, як Європа, це могло привести до серйозного загострення економічної і політичної ситуації, до чергової ескалації насильства. Гуманітарна допомога заможних бідним мала зняти таку напругу. З ініціативи голови AWO почалася акція «Допомога Харкову», яка тривала протягом близько 13 років. Найбільш інтенсивною допомогою була в 1990-ті рр. За допомогою листівок і газет AWO зверталось до населення Nürnberg Raum (округ Нюрнберга) з проханням підтримати мешканців Харкова.

Ф. Кьорбер і його колеги ясно усвідомлювали суспільну ситуацію в країні і в місті, їх головною вимогою була адресна допомога «із рук в руки». Тих, кому допомога потрібна, знаходили представники міської влади, відділ соціального захисту харківського міськвиконкому, священники православної церкви Харківщини, члени Товариства дружби «Україна–Німеччина» (колишнє ХВТД). При участі останніх відбувався роз-

поділ «гуманітарки». Актив Товариства – Л. Маєвська, Л. Крюкова, Г. Селігов, І. Бринзюк та ін. зустрічали конвої і допомагали в розподілі допомоги, спілкуванні з підшефними родинами і установами. Вони брали участь в організації зустрічей німецьких товаришів з дітьми – чорнобильцями, дітьми – сиротами дитбудинку «Дитинство» у селищі Високий, відвідуванні дитячих лікарень, Генетичного центру, школи - інтернату для сліпих дітей, психлікарні [Majewska L. 2007].

Члени AWO, Добровільного пожежного товариства м. Берінгенсдорф-Швайг, добровольці із сусіднього містечка Ляуф витрачали свій вільний час на збирання, пакування, складання списків речей, завантаження машин. Тисячі кілометрів тривав шлях до Харкова, багато годинні стояння на кордоні, бюрократичні перепони, сплата тисяч марок на митниці за ввезення в країну гуманітарної допомоги – все це не зупиняло тих, хто вирішив допомогти харків'янам в скрутні часи [Majewska L. 2007].

У 1991 році приїхав перший конвой у складі 4 вантажівок із різноманітною допомогою на 250 тис. марок. Зустрічали його представники Харківського товариства дружби з Німеччиною, митрополит Никодим, робітники міського відділу соціального захисту, лікарі Олександр Аоронкін і Борис Геннаді. Серед різноманітних речей, одягу, іграшок для дітей були спеціальні ліжка й матраци для Харківської психіатричної лікарні, жакливі стан якої вразив Ф. Кьорбера під час його першого візиту [Majewska L. 2007, 19 -23].

Після першого конвою до Ф. Кьорбера через членів Товариства, представників православної церкви почали надходити прохання про допомогу від дитячих будинків, лікарень, Харківської спеціалізованої школи-інтернату для сліпих дітей імені В. Г. Короленка та ін. Ф. Кьорбер звернувся до бургомистра Нюрнберга, приватних фірм, громадських організацій і в 1992 р. у Харків прибув конвой із допомогою на пів мільйона марок. Його супроводжувала команда із 12 осіб на чолі зі Штефаном Штольце та Фріцом Кьорбером. У команду входили представники AWO, добровільного пожежного товариства, соціал-демократичної пар-

тій Німеччини з Нюрнберга, лікар Аніта Гіршман. Ця допомога містила значну кількість медикаментів для дітей із захворюваннями крові і проблемами росту, 200 сиріт отримали допомогу [Majewska L. 2007, 27].

Конвой 1993 року прибув у місто 22 травня: 22 тони вантажу, який супроводжували 19 осіб. Одяг, дитяче харчування, дитячі коляски, медикаменти, прибор для штучного дихання, а також персональна допомога – 150 пакетів та 30 тис. марок. Була надана допомога 160 дітям-сиротам, дітям-чорнобильцям, дітям із захворюваннями крові (пакет та 30 марок). У 1994 році прибуло 60 тон вантажу на 0,5 млн марок. У 1995 році конвой прибув 7 травня (напередодні дня Перемоги), прибули 4 вантажівки і бус із 40 тонами вантажів. Саме під час цього візиту Ф. Кьорбер дав інтерв'ю газеті «Перспект» [Наша допомога... 1995]. Із кожним роком допомога зростала: конвой 1996 року доправив до Харкова 48 тон продовольства і медикаментів та з персональною допомогою для родин із прийомними дітьми; у березні 1997 року харків'яни отримали 50 тон гуманітарної допомоги; у квітні 1998 року у місто приїхали 5 вантажівок і 2 автобуси з дитячим харчуванням, ліжками й матрацами для лікарень і дитячих будинків, 12 інвалідних колясок; наступного року прибуло 1189 ящиків із харчуванням та одягом та 10 тис. марок для персональної допомоги 147 багатодітним родинам. У 2001 році прибуло допомоги на 180 тис. марок (50 лікарняних ліжок, медикаменти, одяг) [Majewska L. 2007 27-28].

Усі конвої, які приїздили до Харкова, зупинялися на території Покровського монастиря. Розвантаження також відбувалося там, а потім допомога доправлялася адресатам. Конвої часто зустрічав сам митрополит Харківський і Богодухівський Никодим, він особисто дякував Ф. Кьорберу й тим, хто супроводжував конвої.

Своєрідною формою допомоги дітям була організація поїздок дітей-сиріт, дітей із багатодітних родин та чорнобильців на відпочинок у Німеччину. В організації цих поїздок брав участь актив Товариства і (як перекладач) Л. Д. Маєвська. У серпні 1992 група з 10 дітей (12-16 років) із вихователь-

кою Іриною Гіренко та Ліною Маєвською їздили в Берингсдорф. Тиждень група була в Південному Тіролі, Австрії та Італії. Для пересування дітям потрібні були певні документи, проблему з візами п. Кьорбер вирішував у Римі й Бонні. Під час цієї поїздки харківські діти зустрілися з бургомістром Швайга. Наступного року для дітей із Харкова представники АВО і Товариства друзів природи з Ляуфа організували канікули на 2 тижні в санаторії Hornersdorf. Група із 13 дітей віком 10-12 років під керівництвом Л. Маєвської провела цікаві і корисні канікули з екскурсіями, зустрічами з однолітками. Для дітей було організовано велике свято з концертом, на яке зібралися 150 гостей. Результатом цієї благодійної акції на користь дітей було зібрано 4 тис. марок. Наступного року по приїзді в Харків п. Кьорбер зустрічався з цими дітьми і знову в санаторій була відправлена ще одна група 12-15 річних дітей [Majewska L. 2007].

У 2005 році 57 дітей на три тижні поїхали на канікули до літнього табору (місце коштувало 90 євро), 13 дітей із дитячого будинку на кошти АВО відправилися в Крим на лікування в санаторій для хворих на туберкульоз, 50 дітей отримували весь рік безкоштовно ліки [Інтерв'ю...; Majewska L. 2007].

Окрема сторінка спілкування і допомоги – це мешканці села Ракітне. Ф. Кьорбер від міського голови Харкова Є. П. Кушнарьова в 1991 році дізнався, що під час боїв за Харків мешканці села поховали загиблих німецьких солдатів і навіть зберегли їхні прізвища. Кьорбер передав ці свідчення родичам загиблих, а сам на знак подяки кожного року, коли прибували конвої, привозив щось і для мешканців села. Під час відвідин села у 1994 році сільський голова запросив пана Кьорбера на наступний рік на святкування 50-річчя Перемоги. Декілька років поспіль Кьорбер приїздив у селище на 9 травня з допомогою для ветеранів [Інтерв'ю... 2020; Наша допомога... 1995].

Допомога харків'янам у важкі 1990-ті надходила не тільки від АВО. На кошти, зібрані відомим німецьким часописом «Штерн», було укомплектовано шість вантажівок із 120 тоннами продуктів харчуван-

ня. Вони прибули до Харкова у січні 1991 року і за допомогою обласного відділу соціального забезпечення, Фонду милосердя і здоров'я, депутатів районних рад розподілені між пенсіонерами всіх районів Харкова, які отримували дохід менше 100 крб. на місяць [Генкин А., 1991; Пришла помощь... 1991]. За спогадами Л. Д. Маєвської, ініціаторами такої допомоги часто були колишні члени ТНРД, які підтримували особисті зв'язки з харків'янами і прекрасно знали про соціальне становище своїх друзів.

На початку 1990-х при участі Товариства були встановлені відносини між Орджонікідзевським (нині Індустріальним) районом Харкова і Целлендорфом (район Берліна). Мешканці Целлендорфа захотіли допомогти харків'янам і зібрали 70 тисяч марок, на які, за проханням тодішнього голови адміністрації району В. Головка, були закуплені медичне устаткування й медикаменти. Це партнерство тривало багато років [Генкин 1991; Николаенко З. 1991; Хорунжая Т. 2000].

У 1990-ті роки засідання Товариства відбувалися періодично, підтримувалися

особисті контакти, актив Товариства брав участь у зустрічах гуманітарних конвоїв, виявленні тих, хто потребує допомоги. Але ж згодом ініціативу на себе перебрало міське керівництво, окремі організації та установи. Товариство на початку 2000-х припинило своє існування [Маєвська Л.].

Таким чином, основи дружби і співробітництва, закладені в радянські часи, були фундаментом для подальшої підтримки відносин, але в новій площині. Об'єднання Німеччини, розпад Радянського Союзу, проголошення незалежності України привели до значних змін у всіх сферах суспільного життя. Було встановлено партнерство «Харків–Нюрнберг». Глибока економічна криза, що спіткала молоду державу, породила нову форму співробітництва – надання гуманітарної допомоги. Товариство, яке користувалося довірою як у міського керівництва, так і в німецьких партнерів, забезпечувало зв'язки і співробітництво. Поступово діяльність Товариства припиняється, а встановлені раніше зв'язки продовжили функціонувати на рівні окремих установ, осіб.

ЛІТЕРАТУРА

- Генкин А. Посылки из Германии // Красное знамя. 1991. 17 января.
- Генкин А. Помощь друзей из Целлендорфа // Красное знамя. 1991. 21 июня.
- Глушко Н. Нюрнберг – Харків // Соціалістична Харківщина. 1990. 5 грудня.
- Дитковская С. А. Направления и формы работы Украинского общества дружбы с иностранными студентами (1959–1991) // Историческая и социально-образовательная мысль. 2016. Т.8. №1-2. URL: www.hist-edu.ru/hist/issue/download
- Дружбе крепнуть. В Харькове создано Городское отделение Общества дружбы СССР–ГДР // Красное знамя. 1968. 7 апреля.
- Дружбою об'єднані: 295 первинних організацій об'єднало Харківське обласне відділення Українського товариства дружби і культурних зв'язків з зарубіжними країнами // Вечірній Харків. 1992. 4 лютого.
- Закон України про гуманітарну допомогу від 1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text>
- Зеленина В. Новоселье в Доме Дружбы // Красное знамя. 1990. 29 марта
- Інтерв'ю записане І. С. Мартиновою 07.07.2020 р. та 12.07.2020 р. від Ліни Дмитрівни Маєвської (1937 р.н.). Розмови тривали по 60 хвилин.
- Караван» прийшов на допомогу // Вечірній Харків. 1992. 25 лютого.
- Мартинова І. С. «Організована дружба»: створення і діяльність Харківського товариства дружби з Німецькою демократичною республікою // Збірник наукових праць «Історія та географія» / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків: Колегіум, 2020. Вип. 57. С. 94-102.
- Маєвська Л. Д. Щоденник 1993–2000 рр. (Рукопис).
- Наша помощь не капля на раскаленном камне» (беседа А. Каменецкого с Фрицем Кьорбером) // Проспект. 1995. 23 мая.
- Николаенко З. Побезденные жертвуют победителям // Слобода. 1991. № 47.
- Партнерства з містами України (німецькі та українські міста та громади спільно виступають за стабільне майбутнє. URL: <https://nevicke.org.ua/images/partnerstvo/2017/Dossier-UA-FINAL.pdf>
- Петров В. Sprechen Sie deutsch (о работе Харьковского отделения общества дружбы Украина–Германия) // Событие. 1995. 2 марта.
- Пришла помощь из Германии // Ленинская смена. 1991. №7
- Хорунжая Т. Партнерство, переросшее в нежную дружбу // Панорама. 2000. 26 мая.
- Majewskaja L., Postojewa M. Das Wir-Gefühl in Aktion (Zur Geschichte der Hilfskonvois aus dem Frankenland) / Charkiw, 2007. 64 p.

REFERENCES

- Genkin, A. (1991) Posylki iz Germanii [Parcels from Germany] // *Krasnoe znamya*, 17 yanvarya.
- Genkin, A. (1991) Pomosch druzey iz TSELLendorfa [Help from Cellendorf friends] // *Krasnoe znamya*, 21 iyunya.
- Glushko, N. (1990) Nyurnberg–Xarkiv [Nuremberg–Kharkiv] // *Socialisty`chna Xarkivshhy`na*, 5 grudnya.
- Ditkovskaya, S. (2016) Napravleniya i formy raboty Ukrainskogo obshchestva druzhby s inostrannymi studentami (1959–1991) [Directions and forms of work of the Ukrainian society of friendship with foreign students (1959–1991)] *Istoricheskaya i social'no – obrazovatel'naya mysl'*. T.8. №1-2. URL: www.hist-edu.ru > hist > issue
- Drujbe krepnut. (1968) V Harkove stozdano Gorodskoe otdelenie Obschestva drujbyi SSSR – GDR [Friendship grows stronger. The City Branch of the USSR Friendship Society - G was established in Kharkov] // *Krasnoe znamya*, 7 aprelya.
- Druzhboyu ob'yednani (1992): 295 pervy`nny`x organizacij ob'yednalo Xarkivs`ke oblasne viddilennya Ukrayins`kogo tovary`stva druzhby` i kul`turny`x zv'yazkiv z zarubizhny`my` krayinamy` [United by friendship: 295 primary organizations united by Kharkiv regional branch of the Ukrainian Society of Friendship and Cultural Relations with Foreign Countries] // *Vecherniy Harkov*, 4 lyutogo.
- Zakon Ukrayiny` pro gumanitarnu dopomogu vid 1999 r. [Law of Ukraine on Humanitarian Aid 1999] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text>
- Zelenina, V. (1990) Novosele v Dome Drujbyi [Housewarming in the House of Friendship] // *Krasnoe znamya*, 29 marta.
- Interviu zapysane I.S. Martynovoiu 07.07.2020 r. ta 12.07.2020 r. vid Liny Dmytrivny Maievskoi (1937 r.n.). Rozmovy tryvaly po 60 khvylyn. [The interview was recorded by I.S. Martynova on July 7, 2020 and July 12, 2020 from Lina Dmytrivna Maevska (born in 1937). The conversations lasted 60 minutes.]
- «Karavan» pry`jshov na dopomogu (1992) [Caravan "came to the rescue"] // *Vecherniy Harkov*, 25 lyutogo.
- Marty`nova, I. (2020) «Organizovana druzhba»: stvorenniya i diyal`nist` Xarkivs`kogo tovary`stva druzhby` z Nimecz`koyu demokraty`chnoyu respublikoyu [«Organizovana druzhba»: stvorenniya i diyal`nist` Xarkivs`kogo tovary`stva druzhby` z Nimecz`koyu demokraty`chnoyu respublikoyu] / *Zbirny`k naukovy`x prac` «Istoriya ta geografiya» / Xark.nac.zh.ped.un-t im.G.S.Skovorody`*. Xarkiv: Kolegium, Vy`p. 57.
- Mayevs`ka L.D. Shhodenny`k 1993–2000 rr. (Rukopys).
- Nasha pomosch ne kaplya na raskalennom kamne» (1995) (beseda A. Kamenetskogo s Fritsem Korberom) [Our help is not a drop on a hot stone "(conversation between A. Kamenetsky and Fritz Kjorber)] // *Prospekt*, 23 maya.
- Nikolaenko, Z. (1991) Pobejdennyie jertvuyut pobeditelyam [The losers donate to the winners] // *Sloboda*, № 47.
- Partnerstva z mistamy` Ukrayiny` (nimecz`ki ta ukrayins`ki mista ta gromady` spil`no vy`stupayut` za stale majbutnye) [Partnerships with Ukrainian cities (German and Ukrainian cities and communities work together for a sustainable future)] // URL: <https://nevicke.org.ua/images/partnerstvo/2017/Dossier-UA-FINAL.pdf>
- Petrov, V. (1995) Sprechen Sie deutsch (o rabote Harkovskogo otdeleniya obschestva drujbyi Ukraina–Germaniya) [Do you speak German (about the work of the Kharkov branch of the Ukraine-Germany Friendship Society)] // *Sobyitie*, 2 marta.
- Prishla pomosch iz Germanii (1991) [Help came from Germany] // *Leninskaya smena*, №7.
- Horunjaya, T. (2000) Partnerstvo, pererosshee v nejnuyu drujbu [A partnership that grew into an affectionate friendship] // *Panorama*, 26 maya.
- Majevskaja, L., Postojewa, M. (2007) The feeling of we in action (On the history of the aid convoys from Franconia). Charkiw. 64 pp.

УДК 908:94] (477.53)

DOI 10.34142/2313-2345.2020.58.20

Місостов Т.Ю.

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
orcid.org/0000-0003-0595-7744

ДО ПИТАННЯ ІНІЦІАТИВИ ТА ВНЕСКУ ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ В ОРГАНІЗАЦІЮ ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИХ ЗАХОДІВ НА ХАРКІВЩИНІ НАПРИКІНЦІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

Стаття присвячена висвітленню окремих історико-краєзнавчих заходів на Харківщині наприкінці ХІХ – початку ХХ ст., які були реалізовані за ініціативи центральних державних наукових і культурних установ Російської імперії. Зокрема, аналізуються заходи, ініціаторами яких були Російська Академія наук, Імператорська Археологічна комісія, Московське Археологічне товариство, Петербурзька Академія мистецтв. Діяльність згаданих установ активно сприяла проведенню різноманітних місцевих історико-краєзнавчих досліджень, а також мала вагомий вплив на розвиток ар-